

ΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΙΗ' ΑΙΩΝΑ

Τοῦ κ. ΠΟΛΥΔ. ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ

(Συνέχεια από τὸ προηγούμενο)

Μὲ τὸν καιρὸ καὶ σὲ μᾶς ἄρχισαν νὰ μεταδίδονται καινούργια συστήματα καὶ μέθοδοι γιὰ τὴ διδασκαλία καὶ τὸ σχολεῖο νὰ γίνεται πιὸ ἀγαπητὸ, πιὸ ἀνεκτὸ ἀπὸ τὰ παιδιὰ. Ἀπὸ τὴν Εὐρώπῃ μᾶς ἦρθαν συστήματα, ποὺ καὶ τὴ διδασκαλία καὶ τοὺς δασκάλους ἔκαμαν μαλακότερους καὶ ἀβρότερους.

Ἡ μέθοδος ποὺ ἐπικράτησε λίγο μπροστὰ ἀπὸ τὴν ἐπανάστασή μας στὴν Εὐρώπῃ καὶ μεταφυτεύθηκε καὶ δῶ σὲ μᾶς καὶ πολὺ μᾶς ὠφέλησε στὴν ἐκπαίδευση, εἶναι ἡ μέθοδος ἢ «ἀλληλοδιδασκτική» τοῦ Langaster, ποὺ θὰ προσπαθῶ νὰ σᾶς δώσω μιὰ ὠχρὴ-εἰκόνα της. Σοφοὶ ἄνθρωποι ποὺ ἀνέκασθεν θαρρώντας πῶς εἶναι τὸ πᾶν γιὰ τὸν ἄνθρωπο ἢ ὀρθὴ ἀγωγή, ἀδιάκοπα δουλεύοντας καὶ ζητώντας μέθοδο ὀρθότερη ἀπὸ κείνη ποὺ κρατοῦσε στὰ σχολεῖα, ἤτοι ἀπλούστερη, εὐκολότερη καὶ μαζὶ οἰκονομικότερη, γιὰ νὰ μπορεῖ ὅχι μονάχα τὸ παιδί τοῦ πλούσιου μὰ καὶ τὰ παιδιὰ τοῦ λαοῦ νὰ ἐκπαιδεύονται, ἔφθαν σὲ συμπεράσματα γόνιμα. Μὰ ἡ δόξα στὸς νεότερους καιροὺς ἐπιφυλλάσσεται στοὺς Langaster καὶ Voll, ἂν καὶ ἡ πρωτοτυπία δὲν ἀνήκει σαυτοῦς, μὰ στοὺς δικούς μας προγόνους.

Γιατὶ ὁ Λυκοβργος, ὅπως λέγει ὁ Πλάτων, ὅπως στὸ βίο του, χάρισε τὰ παιγνίδια σὲ διαφορὰς κλάσεις. Σὲ κάθε κλᾶση ὁ δυνατότερος διδάσκει τοὺς ἄλλους καὶ μὲ τὴν αὐστηρότητα τοῦς πρόσταζε μῦση καὶ οἱ δασκάλοι. Οἱ μαθητὲς εἶταν τόσο προσεχτικοὶ στοὺς ὁδηγούς τους, τόσο ὑπετάσσοντο στὶς θέλησές τους καὶ ὑπόφερναν τὶς ποινὲς τους, ὥστε τοὺς φέρονταν μὲ εὐπειθεῖα καὶ ὑπακοή. «Τῶν δὲ Σπαρτιατῶν τοὺς παῖδας οὐκ ἐπ' ὠνητοῖς, οὐδὲ μισθοῖς ἐποιήσατο παιδαγωγοῖς ὁ Λυκοβργος, οὐδ' ἐξήν ἐκάστω τρέφειν, οὐδὲ παιδεύειν ὥς ἐβούλοντο, τὸν υἱόν, ἀλλὰ πάντας εὐθὺς ἐπὶ ταῖς γενομένους παραλαμβάνων αὐτὸς εἰς ἀγέλας κατελόγιζε καὶ συννόμους ποιῶν καὶ συντρόφους μετ' ἀλλήλων εἵθιζε συμπαιζειν καὶ συσχολάζειν. Ἀρχοντα δ' αὐτοῖς παρίστατο τῆς ἀγέλης τὸν τῷ φρονεῖν διαφέροντα, καὶ θυμοειδέστατον ἐν τῷ μάχεσθαι καὶ πρὸς τοῦτον ἀφεώρουν καὶ προστάττοντα ἡκρόωντο» καὶ κολάζοντος ἐκατέρουν, ὥστε τὴν παιδείαν εἶναι μελέτην εὐπειθείας».

Οὕτε εἰς τὸν Πλάτωνα εἶναι ἄγνωστη ἡ μέθοδος αὐτὴ, ὅπως καὶ καθένας διαβάζοντας τοὺς νόμους του στὸν Ἀλκιβιάδῃ μπορεῖ νὰ βεβαιωθεί. Ἡ μέθοδος αὐτὴ ὑπῆρχε στὶς Ἀθήνας διακόσια χρόνια μπροστὰ ἀπὸ τὸ Langaster, μὰ ἀσυστηματοποίητη καὶ ὅχι γενικά, μᾶλλον δὲ στὰ σπάργανα.

Ὁ Langaster λοιπὸν ἄνοιξε πρῶτος στὸ Λονδίνο στὰ 1798 σχολεῖο καὶ δίδασκε σαυτό, κἀνοντας χρῆσιν τῆς κοινῆς παιδαγωγικῆς μεθόδου τοῦ καιροῦ. Μὰ ἡ πληθώρα τῶν μαθητῶν του

À LA MANIÈRE DE...

VI

ΜΑΒΙΛΗΣ

ΣΟΝΕΤΤΟ

Τὴν ὥρα ποὺ βυθᾷ τὸ χλωμὸ δέλι, καὶ ἀποτραβιέται ὁ γῆλιος σ' ἄλλους τόπους, καὶ ἡ νύχτα ἀνοῖ, σὰ μυστικὸ ἀσφοδῖλι, συλλογιέμαι τοὺς δόλιους τοὺς ἀνθρώπους,

καθὼς γοργοπερνᾶν, ὀχτροὶ καὶ φίλοι, σὲ περσιόους βαρεῖα δοσμένοι κόπους, κἀνοντας ὁ καθένας δ,τι ὀφείλει καὶ τοῦ βολεῖ, μὲ τοὺς δικούς του τρόπους...

Μὰ νὰ ποὺ ἡ νύχτα τὸν παραμονεύει, καὶ ὁ Χάρος, φοβερό καὶ ἄπονο τέρας, καὶ τὴ στιγμή πού, αὐτὸς, ποθεῖ ν' ἀνέβῃ,

μέσ' στὸ φῶς καὶ τῇ λάμψῃ τῆς ἡμέρας, καὶ βλέπει ἀπὸ ψηλὰ τὸν κόσμον, κάτου, δίνει μιὰ, καὶ τοῦ σπάζει τὰ φτερά του!

ΠΛΑΤΩΝ ΧΑΡΜΙΔΗΣ

τὸν ἀνάγκασε νὰ σκεφτεῖ γιὰ μιὰ μέθοδο πρακτικότερη καὶ εὐκολότερη, μπόρεσε νὰ συλλάβῃ τὸ σχέδιο, καὶ αὐτὸ ὀργάνωσε τὸ σχολεῖο του μὲ τὶς ἀρχὲς καὶ τὴ μέθοδο, ποὺ ἀπὸ τὰ 1801 γίνονταν παντοῦ τῆς Ἀγγλίας ἀσπαστὴ καὶ ποὺ αὐτὴ κατορθώθηκε, ὥστε ὁ δάσκαλος νὰ μπορεῖ νὰ διδάχνει χίλιους μαθητὲς ἀνάγνωση καὶ γράψιμο καὶ ἀριθμητικὴ, ἀκόμη καὶ ἡθική, γεωγραφία κλπ. ἐνῶ σύγκαιρα βοηθημένους ἀπὸ τοὺς πιὸ μεγαλύτερους μαθητὲς του συγκρατοῦσε τὴν τάξιν καὶ πειθαρχία τοῦ σχολείου του.

Ὁ Κούμας γράφοντας (στὸ «Λόγιο Ἑρμῆ» 1819 — σ. 746) τὶς παιδαγωγικὲς του γνώμες καὶ τὶς δυσκολίες τὶς οἰκονομικὲς ποὺ δημιουργοῦν τὰ συστήματα, ποὺ τὰ ὀνομάζει «μεθόδους διαλογικὰς» καταλήγει στὴ σύσταση τῆς μεθόδου τοῦ Langaster μὲ τὰ παρακάτω: «Ἡ μέθοδος τοῦ L. διὰ τῆς ἀλληλοδιδασκτικῆς μεθόδου ἡμπορεῖ νὰ δώσει δι' ἐνὸς διδασκάλου τὰς πρῶτας γνώσεις εἰς 200 περίπου μαθητὰς. Τὴν μέθοδον ταύτην μεταχειρίζονται ὅλα τὰ ἔθνη διὰ νὰ φωτίσωσι μὲ πολὺ ὀλίγην δαπάνην μέγα πλῆθος τῆς ἀνθρωπότητος ἐκ τῆς κατωτέρας μάλιστα τάξεως».

Καὶ ὡς σύστημα πλέον δόκιμο καὶ ἀσφαλὲς ἢ μέθοδος αὐτὴ μεταφυτεύθηκε καὶ σὲ μᾶς στὰ χρόνια αὐτὰ μὲ τὸ ὄνομα «ἀλληλοδιδασκτικὴ μέθοδος» καὶ πολὺ ὠφέλησε τὴν ἐκπαίδευση. Εἶναι δύσκολο νὰ περιλάβουμε ἐδῶ ὅλο τὸ σύστημα ἀναλυτικὰ. Ἀρκεῖ θαρρῶ σὲ μᾶς νὰ γνωρίσουμε τὸν τρόπο τῆς διδασκαλίας, τὰ ὄργανα τοῦ σχολείου καὶ δ,τι ἄλλο χρειάστηκε στὴν ἐφαρμογὴ της. (Ἔχουν γραφεῖ τόσα γιὰ τὴν, ποὺ εἶναι ἀμέτρητα).

Ὁ Langaster στὰ 1811 δημοσίεψε ἀγγλικὰ ἓνα ἔργο του μὲ εἰκόνες ποὺ περιλάβαινε τὸ σύ-

στημά του, πού, ως λέγει, δὲν εἶναι ἐφεύρεση μὴ σχηματισμός ἀπὸ διάφορα συστήματα μεταχειρισμένα ὡς τώρα, μὲ τὰ ὄργανά του.

Στὸ «Λόγιο Ἑρμῆ» (1816 σ.1-7) βρήκα μιά ἀρκετὰ μεγάλη περιγραφή γιὰ τὸ ὅλο σύστημα τῶν σχολείων καὶ τῶν ὀργάνων. Ἀπ' αὐτὴν παίρνω τὰ παρακάτω :

Α' ΣΧΟΛΕΙΟ. — «Τὸ σχῆμα τοῦ σχολείου πρέπει νὰναι ὄχι ὑπερδιπλάσιο ἀπὸ τὸ πλάτος, τὸ δὲ ὕψος του πρέπει νὰναι 6 ἕως 8 πῆχεις. Τὰ ἀκροατήρια ἔχουν σχῆμα παραλληλογράμμου, παράθυρα κιὰπὸ τὰ δυὸ μέρη, δυὸ θύρες στὴ μιὰ ἀπὸ τὰς δυὸ ἄκρες τους, πού ἡ μιὰ χρειάζεται γιὰ εἴσοδος καὶ ἐξόδος κ' ἡ ἄλλη ἔχει συγκοινωνία μὲ μιὰ ἐσωτερικὴ αὐλή. Εἰς τὴν ἄλλη ἄκρη πάνω σ'ένα ἀψηλὸ σανίδωμα εἶναι ἡ καθέδρα τοῦ σχολάρχου καὶ ἀντικρὺ τῆς ὁ τόπος τοῦ παιδιοῦ, πού ἔχει τὸ γενικὸ πρόσταγμα καὶ ἐφορεία τοῦ σχολείου. Τὰ ἀκροατήρια ἔχουν καὶ τραπέζια ἢ γραφεῖα λίγο τι πλατεῖα καὶ πλαγισμένα, πού χρειάζονται γιὰ νὰ γράφουν, καὶ θρανία γιὰ νὰ κάθονται οἱ μαθητές».

Β' ΟΡΓΑΝΑ. — Τὸ πρῶτο γραφεῖο ἢ τραπέζι πάντοτε ἀποτελοῦσε :

1) τὸ «διάμμιον», ὅπου οἱ ἀρχαριοὶ ἔγραφαν πάνω στὴν ἄμμο. Ἀπαραίτητο ὄργανο τοῦ διαμμιου εἶταν τὸ «ὀμαλιστήριον», ἥτοι ἓνα σανίδι χαραγμένο στὴ μιὰ ἐπιφάνεια μὲ σχήματα στὸ ἴδιο μέγεθος, ὥστε μαζὶ μὲ τὸ ἴσαγμα, τὸν «ὀμαλισμό» τῆς ἄμμου, νὰ χαρακώνεται σύγκαιρα. Ἡ ἄμμος ἔπρεπε νὰναι ξερὴ-στεγνὴ.

2) «Οἱ τηλέγραφοι». Οἱ τηλέγραφοι εἶταν ὀχτὼ σανίδια μακρυὰ πού εἶχαν μᾶκρος 6 δαχτυλίων καὶ πλάτος 4. Αὐτοὶ καρφώνονταν πάνω σὲ ραβδιά, πού στέκονταν στὸ ἀριστερὸ ἄκρὸ τῶν γραφείων καταντικρὺ τῆς δασκαλικῆς ἑδρᾶς καὶ γύριζαν.

Οἱ μακρυὲς σανίδες εἶχαν ἡ καθεμιὰ ἓνα ἀριθμὸ ἀπὸ τὴ μιὰ πλευρά, στὴν ἄλλη δὲ ἓνα Δ

ΜΗ ΣΑΛΕΥΟΥΝ ΤΑ ΚΛΩΝΙΑ ;

Μὴ σαλεύουν τὰ κλώνια
ἢ ἡ γῆ μὴ σαλεύει ;
Στὴν ψυχὴ μου ἡ αἰώνια
ἢ σιγὴ βασιλεύει.

Τώρα γνέφος διαβαίνει
ἢ εἶν' ὁ ἥσκιος τόνειρου ;
Στὴν ψυχὴ μου βαραίνει
ἢ γαλήνη τ' ἀπείρου.

Μὴν ὁ κόσμος βυθᾷ
στοῦ χαμοῦ τὸ σκοτάδι ;
Στὴν ψυχὴ μου κυλάει
τῶν δακρυῶ σου τὸ χᾶδι.

ΡΕΝΑ ΛΑΚΩΝΟΣ

πού φανέρωνε «διόρθωση» ἢ ἓνα ΕΞ πού σήμαινε «ἐξέταση».

3) Τὰ καλαμάρια. Κιὰυτὰ τὰ μεταχειρίζονταν τότε βάζοντάς τα πάνω στὰ θρανία μέσα σὲ τρύπες, ὅπως καὶ τώρα.

Ἐξὸν ἀπαυτὰ εἶταν καὶ μερικά ἄλλα ὄργανα χρειζόμενα κιὰυτὰ στὰ σχολεῖα.

Γ' ΜΑΘΗΜΑΤΑ. — Τὰ κυριότερα μαθήματα στὰ ἀλληλοδιδασκτικὰ σχολεῖα εἶταν ἡ ἀνάγνωση, ἡ γραφὴ καὶ ἡ ἀριθμητικὴ καὶ ὕστερα προστέθηκαν ἡ κατῆχηση, ἡθικὴ, γεωγραφία καὶ ἀρχὲς γραμματικῆς.

Τὰ καθήκοντα τοῦ δασκάλου εἶταν, ἀναλαμβάνοντας νὰ ὀργανώσει σχολεῖο, πρῶτα πρῶτα νὰ διαλέξει δέκα-δώδεκα μαθητὲς ἀπὸ τοὺς πιὸ φρόνιμους πού τοὺς ἐξασκοῦσε καὶ τοὺς γύμναζε στὰ διάφορα στάδια τῆς ἀνάγνωσης καὶ γραφῆς, γιὰ νὰ τοὺς κάμει πρωτοσχόλους καὶ βοηθοὺς στὴ δουλειὰ του. Ἔτσι ἀναθέτοντας σαυτοὺς ὁ δάσκαλος τὴν ἐφορεία καὶ τὴν πρόοδο τῶν μαθητῶν, ἀπ' αὐτοὺς ἐξαγορεύσε καὶ τὴν προαγωγὴ τοῦ σχολείου. Γιὰυτὸ παίρνοντάς τους ξεχωριστὰ τοὺς γύμναζε καὶ τοὺς τοίμαζε γιὰ τὸ ἔργο τους (1).

Η ΑΝΑΓΝΩΣΗ. — Τὸ διάβασμα γινότανε μὲ τὸν ἐξῆς τρόπο : Ὁ ὑπαγορευτὴς τῆς τάξεως ἀρχίζε ὑπαγόρευση, ἔχοντας γυρισμένο τὸ πρόσωπο τοῦ στοὺς μαθητὲς, λ. χ. τὴ λέξη ματαιότατος, Μα-ται-ὀ-τα-τος, χωρίζοντας δηλ. σὲ συλλαβὲς πρῶτα. Ἐπειτα τὴ χώριζε σὲ γράμματα καὶ συλλαβὲς μ α μ ά, τ-α-ι ται, ο, τ-α τα, τ-ο-ς τος, ὀρίζοντας καὶ τὸν τόνο : «εἰς τὴν πρό παραλήγουσαν δεξαίνα».

Τὰ γράμματα προφέρνονταν α, βῆ, γα, δέ, ε, ζῆ, η μεγάλον, θῆ, ι μικρόν, κα, λα, μη, κλπ. Οἱ δὲ δίφθογγοι : αι ζυγόν, ει ζυγόν μὲ ε, οι ζυγόν μὲ ο, υι ζυγόν μὲ υ. Τὰ δὲ ου, ευ, ηυ διδάσκονταν χωρὶς νάχουν ἀνάγκην ἀπὸ ἐπίθετο διακριτικό.

Καὶ καθὼς εἶδαμε, οἱ μαθητὲς ἔγραφαν στὸ διάμμιο, μὰ εἶχαν καὶ πλάκες καὶ χαρτί, καὶ εἶταν ξεχωρισμένοι σὲ τμήματα.

Τρόποι διδασκαλίας τῆς ἀνάγνωσης εἶταν τρεῖς : α) ὁ πρωτόσχολος διόριζε κάθε μαθητὴ νὰ ὀνομάσει ἓνα γράμμα πού τοῦ τὸ ἔδειχνε ὁ ἴδιος· δηλ. ὁ πρῶτος τὸ πρῶτο, ὁ δεῦτερος τὸ δεῦτερο, καὶ ὅμοια παρακάτω· β) ὁ πρωτόσχολος ἀπασχολοῦσε τοὺς μαθητὲς ὄχι μὲ τὴν ἐκφώνηση τῶν γραμμάτων κατὰ σειρὰ, ἀλλὰ ἀνακατωμένα, πού νὰ ἐξασκοῦνται τὰ παιδιὰ στὴν εὐκολὴ ἀναγνώριση τῶν γραμμάτων· καὶ γ) οἱ μαθητὲς ἔδειχναν καὶ ἐκφωνοῦσαν τὰ γράμματα ἕως ὅτου τέλεια ἐξασκηθοῦν ἀνάλογα μὲ τίς κλάσεις πού εἶταν χωρισμένοι.

(ἀκολουθεῖ)

ΠΟΛΥΔ. ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ

1) Κεῖνος πού θέλει νὰ διαβάσει τὸ σύστημα ἄς ζητήσῃ τὸ : «Ἐγχειρίδιον ἀλληλοδιδασκτικῆς μεθόδου». Ἐκδόση Σμύρνης 1836. (Ἐθν. Βιβλιοθ.).